

Концептуальна модель дослідження вибору молоддю професії економіста

О. О. Мартиненко

Київський національний торговельно економічний університет

Paper received 20.05.21; Accepted for publication 27.05.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-252IX99-16>

Анотація. У статті розглядаються концептуальна модель дослідження вибору молоддю професії економіста. Проаналізовано наукові підходи вчених щодо дослідження соціально-психологічних детермінант вибору молоддю професії економіста. Окреслено основні проблеми та уточнено сутність поняття «молодь» та «детермінанти». Проаналізовано професійну діяльність економіста як цілеспрямований процес якісного перетворення оточуючої дійсності, що полягає у реалізації набутих знань, умінь, навичок, компетентностей та цінностей, постійному самовдосконаленні, досягненні високого рівня професійної майстерності, раціональній економічній поведінці. На основі наукових поглядів вітчизняних вчених, визначено, що чинники, які здійснюють вплив на формування професійного вибору, є система загальнолюдських цінностей, соціально-економічні умови, вплив сім'ї, друзів, учителів, вікові та статеві особливості особистості, самоактуалізація і рівень домагань, престижність професії, ступінь інформованості про професію, професійні інтереси, схильності, здібності. Ті з них, які є структурними елементами такого поняття, як мотивація, дістали назву мотиви вибору професії. Таким чином, однією з передумов успішної самореалізації людини в майбутній професії є узгоджена мотиваційна сфера та професія особистості.

Ключові слова: *молодь, соціально-психологічні детермінанти, мотивація, економіст, професійний вибір.*

Актуальність досліджуваної теми. В умовах посилення глобалізації світової економіки та зростання конкуренції у світовому економічному просторі, в зв'язку з соціально-політичними та соціально-економічними реформами, які відбуваються в Україні останнім часом, відбулись суттєві зміни в сприйнятті світу та самих себе учнями старших класів. Зазначені соціальні зрушення актуалізують процеси пошуку старшокласниками власної перспективи в житті, яка б найбільшою мірою відповідала їхнім здібностям і можливостям, і, водночас, реалізація якої дозволила б у майбутньому зайняти гідне місце в суспільстві.

Сучасна система професійної орієнтації молоді не досконала. Відсутність інформації у молоді щодо вимог і потреб ринку праці, необізнаність із сучасними видами професійної діяльності, особистісна неготовність до самостійного професійного вибору та подальшого професійного саморозвитку є причинами невдалого професійного самовизначення особистості, її невпевненості у своєму професійному майбутньому. Згідно статистичних даних, станом на 1 вересня 2019 року ситуація на ринку праці склалася таким чином, що професії за якими кількість вакансій є найбільшою – це професії економічного профілю. Виникає необхідність розглянути основні детермінанти, які впливають на процес вибору молоддю професії економіста, та вдосконалення їх системи.

Аналіз останніх досліджень. Єдність особистісних і суспільних інтересів при виборі професії є важливим фактором адекватного професійного самовизначення. Виділяють ряд чинників, що сприяють вирішенню практичних питань професійного самовизначення: система професійної орієнтації, яка дає необхідні знання для орієнтації у світі професії, уміння оцінити власні індивідуальні особливості (Б. Ананьев, В. Бодров, В. Крайнюк, Г. Костюк, Л. Карамушка, М. Корольчук, О. Креденцер, Б. Ломов, С. Максименко, С. Миронець, М. Савчин); діагностичні методи вивчення особистості з метою індивідуальної допомоги у виборі (М. Корольчук, В. Крайнюк,); теоретичні та методичні основи професійного консультування молоді, банк професіокарт (С. Клімов,); системний під-

хід до профорієнтації (Е. Федоришин), формування елементів духовної культури в процесі підготовки до свідомого вибору професії (К. Абульханової-Славської, Б. Ананьева, О. Асмолова, Б. Ломова, С. Максименка, М. Савчина).

Соціально-психологічні детермінанти вибору молоддю професії економіста розглядаються нами як системне, інтеграційне, узагальнене утворення, що виявляється в особливостях професіогенезу, із визначенням структурних компонентів – комунікативного, мотиваційного, соціального, емоційно-вольового, індивідуально-психологічного, професійного спрямування, та зовнішньо-організаційного.

Мета статті: обґрунтування концептуальної моделі дослідження вибору молоддю професії економіста.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети та визначених завдань дослідження буде використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз наукової фахової літератури, узагальнення отриманої інформації, системний аналіз та інтерпретація даних.

Виклад основного матеріалу. Вибір професії, як найважливіший аспект вибору життєвого шляху, розширює зміст самовизначення особистості на етапі переходу від періоду дитинства до дорослості. Дослідниця Т. Афанасьєва [1] розглядає професійний вибір, як соціальну проблему і аналізує процес формування у свідомості особистості з раннього дитинства уявлень про професії і види діяльності та ставлень до них, а також розвиток інтересів у шкільному віці, на основі яких і здійснюється пізніше свідомий вибір професії.

Перспектива майбутнього, що формується у свідомості молоді людини і суттєво впливає на процес професійного самовизначення, характеризується певним рівнем розвитку, який визначається рівнем психічного і соціального розвитку особистості. Головні критерії розвитку життєвої перспективи особистості – тривалість, оптимістичність, реалізм, високий рівень диференційованості і узгодженості мети, цінностей і планів. Стосовно професійної перспективи, важливим показником її реалістичності виступає зв'язок життє-

вих і професійних очікувань, ціннісних орієнтацій і життєвої мети з професійними планами, здатність пов'язати їх з актуальною життєвою ситуацією.

Майбутнє професійне середовище і професійна діяльність виступають для особистості сферою реалізації і подальшого розвитку її здібностей, сферою соціальних контактів, в яких втілюються у конкретно-практичних і поведінкових формах її цінності, установки, уявлення. У процесі професійного самовизначення особистості усвідомлюються і реалізуються її основні життєві цінності, її спрямування, і життєві сенси.

Модель професійного життєвого шляху, сформована у свідомості людини, має бути досить узагальненою і гнучкою, оскільки процес професійного розвитку не зумовлений одним окремим вибором, а потребує активності особистості, спрямованої на постійне проектування і побудову свого професійного шляху. Кожний новий вибір відкриває перед людиною нові можливості та нові напрями розвитку професійної кар'єри і самої особистості.

В індивідуальній ситуації вибору професії вченим С. Клімовим виділені такі компоненти, як позиції батьків, вчителів і однолітків, здібності, нахили і вміння, рівень вибагливості особистості щодо визнання у суспільстві та її інформованість.

У період професійного вибору в індивідуальній ситуації «оптанта» відбуваються певні зміни. Формується «орієнтувальна основа» дій з вирішення питання щодо вибору професії – здійснюється пошук і переробка інформації щодо обставин і основ вибору професійного шляху; з'являються нові «синтези здібностей» та формуються інтереси і схильності; змінюються стосунки з батьками, однолітками, вчителями, що пов'язано з обміркуванням і обговоренням своїх професійних планів; з'являються нові синтези у самосвідомості, що стосуються усвідомлення рівня вибагливості щодо майбутнього статусу і кар'єрних досягнень. С. Клімов у своїх наукових працях детально розглядає поступовий процес формування суб'єкта праці, але не дає аналізу психологічного змісту описаних змін. Він лише торкається питання щодо внутрішніх аспектів, характеризуючи емоції, як «діагностичні індикатори» у процесі професійного самовизначення. Пізніше С. Клімов [5] приділяє увагу дослідженню внутрішніх регуляторів процесу вибору професії. До них відносяться знання про професії, емоційне ставлення особистості до різних професій і людей, образ «я» людини, її самооцінки, ідеали, наміри, вміння. Наголошуючи, що ці внутрішні регулятори формуються під впливом певного соціального, економічного і інформаційного середовища, С.Клімов не вдається до аналізу їх ролі у процесі професійного самовизначення особи, взаємодії цих внутрішніх факторів між собою і до вияву їх індивідуально-психологічного змісту.

Сучасна молодь стає на шлях самостійного життя в складний і динамічний час. Відбуваються кардинальні й суперечливі зміни в соціально-політичному житті країни, якісно й кількісно змінюється ринок праці, зростає соціальна диференціація суспільства, швидко розвивається система масових комунікацій та зростає її вплив на систему ціннісних орієнтацій особистості.

Що стосується молоді, то їй важко зрозуміти проблеми, з якими вона зіштовхується, вступаючи в життя, визначаючи своє місце й покликання.

Під впливом різноманітних зовнішніх умов – розвитку політики, економіки, науки й технологій, системи освіти, демографічних процесів, а також цілого ряду суб'єктивних факторів, – відбуваються перші професійні кроки юнаків та дівчат у соціумі. Вони надають молоді певні потенційні можливості, які по-різному використовуються молоддю, що намагається реалізувати свої професійні наміри та плани.

Дослідження проблеми соціально-психологічних детермінант вибору молоддю професії економіста передбачає уточнення сутності поняття «молодь». У віковій класифікації молоді можна виділити як більш загальну категорію або молоді у широкому розумінні, куди входять дитяче, юнацьке й доросле молодіжне субнаселення. Молодь у вузькому змісті цього терміна є соціально-демографічною групою, що поєднує юнацькі й дорослі молодіжні групи. Психологи розмежовують підлітковий вік (отроцтво) і юність, але хронологічні грані цих періодів досить умовні. Так, вік між 14 – 15 й 16 – 17 роками в одних випадках визначається як рання юність, в інших – як кінець отроцтва.

У цілому варто зазначити, що в літературі вказуються різні межі молодіжного віку. За всієї подібності підходів до визначення нижньої межі молодіжного віку (початок періоду ранньої юності – 14–16 років), найбільш помітні розбіжності спостерігаються при встановленні верхньої вікової межі молоді (від 24 до понад 30 років). Якщо спиратися на ознаку вступу в самостійне, громадянське життя (закінчення основної середньої школи, професійна підготовка, включення в трудову діяльність), то до молоді можна зарахувати вікову групу від 15 – 16 до 17 – 24 років. Принагідно зазначимо, що молодь, як специфічна соціально-економічна група, характеризується низкою спільних ознак. Першою ознакою належності до цієї групи є календарний вік, що може модифікуватися з урахуванням ретардації (уповільнення) або акселерації психофізіологічного розвитку. Другою ознакою можна вважати соціально-економічну залежність молодої людини від батьків, зумовлену незавершеністю професіоналізації. Третьою ознакою є набуття молодою людиною формальної освіти. Відтак у даному дослідженні під терміном «молодь» розуміється соціально-демографічна група, що переживає період становлення соціальної зрілості, входження до світу дорослих й адаптації до нього.

Молодь є лише відносно самостійною єдністю. Вона розчленована на різні групи, які мають свої особливості, труднощі, проблеми, що відрізняються між собою становищем у суспільному виробництві, реальним внеском у розвиток суспільства, а також рівнем свідомості, характером інтересів, потреб, способом життя, місцем проживання тощо. Однією з ознак диференціації молоді є набуття в даний віковий період формальної освіти, яке відбувається завдяки сформованості мотиваційно-ціннісної сфери особистості (Н. Нестерова, Ю. Якуніна) [3, с. 227].

Слід зауважити, що професійний вибір майбутніми фахівцями здійснюється у полімотивованому освіт-

ньому середовищі. Тобто не в особистісному вакуумі, а у складному взаємозв'язку із соціально-психологічними процесами. Тому суттєвою проблемою професійної освіти, є перехід від актуальної навчальної діяльності до засвоєваної ними професійної діяльності. У процесі навчання ще відбувається формування відповідних якостей характеру у зв'язку з обраним напрямком та усвідомлення свого місця в структурі професійної діяльності [10, р. 1-7].

У рамках теорії діяльності такий перехід стає можливим завдяки трансформації пізнавальних мотивів молоді у професійні мотиви спеціаліста. Таким чи-

ном, саме пізнавальні та професійні мотиви мають бути провідними у навчальній діяльності старшокласників.

У цілому в науковій літературі є достатньо велика кількість досліджень, що висвітлюють дію мотивації на успішність навчання молоді.

Так, Н. Машенко визначила ієрархію чинників формування професійного мислення для генерального фактору мотивації [2]. Внаслідок одержаних емпіричних даних дослідниця розробила рейтинг зазначених чинників.

Таблиця 1. – Об'єднана таблиця ієрархії чинників формування професійного мислення (фактори згруповано за зменшенням ступеню значущості)

Чинник	Вплив чинника на результат	Місце фактора за значущістю
Генеральний фактор – мотивація досягнення професійної майстерності. Проф.готовність, стійка спрямованість професійних інтересів	0,97	1
Професійна самовизначеність	0,95	2
Вибір професії	0,93	3
Прийняття професійної ролі	0,92	4
Підвищення самооцінки	0,90	5
Мотив самоудосконалення	0,89	6
Ціннісні орієнтації професійної діяльності	0,88	7
Наявність ідеального образу «Я – професіонал»	0,87	8
Усвідомлення характеру професійної діяльності	0,86	9
Потреба у визнанні	0,85	10
Усвідомлення себе членом професійної спільноти	0,84	11
Потреба в досягненні	0,82	12

Також у дослідженні робиться наголос на ті суттєві чинники, котрі здійснюють вплив на результативність діяльності молоді та їх досягнення у цій сфері, а саме: потреба у досягненнях, престиж знань; особистісні та професійно-важливі якості; потенціал особистості; особливості мотивації навчальної діяльності молоді, рівень її розвитку [2].

Таким чином, мотивацію професійної діяльності у старшокласників варто розглядати як сукупність чинників та процесів, що сприяють становленню власне мотивації професійного вибору та професійної діяльності в цілому. Усвідомлення мотивації професійного вибору пов'язано із упрозоренням актуальних потреб особистості (свідоме ставлення до набуття професійної освіти, спрямованість до саморозвитку, самопізнання й професійного та особистісного самовизначення, набуття соціального статусу) та їх здійснення через навчальну діяльність, підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Загальними передумовами формування усвідомленої професійної мотивації є: суспільна потреба у професіоналізмі особистості; суспільний престиж; високий соціальний статус; створення системи формування високого рівня професійної мотивації і професійної самосвідомості особистості старшокласника [4, с. 350].

Окрім цього, важливими умовами становлення професійної мотивації старшокласників є координація роботи соціальних інститутів, яка пов'язана із вирішенням комплексу завдань на державному й регіональному рівнях, що забезпечують взаємозв'язок, наступність, послідовність в організації роботи з професійного розвитку.

Безперечно, психолого-педагогічна стратегія сучасної системи освіти повинна забезпечити підвищення професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, розвиток особистісних властивостей, адаптацію до нових умов трудової діяльності, успішність професійної соціалізації.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає змогу констатувати потребу розв'язання проблеми професійного вибору старшокласників саме у контексті соціально-психологічні детермінанти вибору професії економіста.

Під детермінантами ми розуміємо причину, рушійну силу якогось процесу, явища, що визначає його характер [5, с. 231]. У науковій літературі поширені такі класифікації детермінант, що впливають на професійний вибір:

1. Класифікація соціальних чинників на макро- і мікрорівні:

- до чинників макрорівня відносять соціальну структуру суспільства, механізми соціальної стратифікації в суспільстві і роль у цих механізмах освіти;

- до чинників мікрорівня – соціальне становище і освіта батьків, расова й етнічна приналежність, успішність навчання в школі.

2. Класифікація чинників за характером дії на суб'єкт професійного вибору:

- об'єктивні чинники, тобто дія яких однаково проявляється в однорідних групах (етап навчання і професійна спрямованість);

- суб'єктивні чинники, що відображуються в особистісних характеристиках учнів (міра самосвідомості, свідомості, цілеспрямованості дій);

- соціально-психологічні чинники, пов'язані із строго індивідуалізованим впливом оточення (вплив бли-

зького оточення – сім'ї, друзів, учителів).

3. Класифікація чинників на основі профорієнтаційної роботи:

- внутрішні (особистісні): мотивація, задатки, рівень підготовки, соціально-демографічні характеристики; зовнішні, безпосереднього впливу на особистість і її професійне самовизначення: соціальні групи – сім'я, родичі, друзі, представники професій; засоби масової інформації;

- громадські (школа, позашкільні навчальні заклади, дитячі організації); професійні навчальні заклади (заходизпрофориєнтації вишів, профтехучилищ та ін.);

- інформація служб зайнятості, екскурсії на підприємства;

- загальна ситуація професійного вибору молоді: потреба регіону в кадрах, соціально-економічна ситуація, структура виробництва, наявність робочих місць, демографічна ситуація.

Завдання нашого дослідження не передбачає філософський та психологічний аналіз самого поняття «чинник» або «фактор». Важливо лише зазначити, що чинниками можуть вважатися ті обставини (явища, феномени, складові, компоненти), які, власне, і виступають як агенти змін у досліджуваних явищах чи процесах. Причому, одні і ті ж умови за різних обставин по-різному впливають (або ж взагалі не впливають) на розвиток змін. Інакше кажучи, ми можемо розглядати явище чи процес у конкретних змістовних вимірах і лише за цих умов визначати причини та наслідки протікання даних проявів.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми встановили, що в дослідженні чинників, що впливають на професійний вибір, більшість науковців не класифікують їх за якою-небудь однією основою.

Так, за даними досліджень, проведених російськими вченими: Є.Клімовим [5], М.Пряжниковим [7], чинниками, що впливають на формування професійного вибору, є система загальнолюдських цінностей, соціально-економічні умови, вплив сім'ї, друзів, учителів, вікові та статеві особливості особистості, самоактуалізація і рівень домагань, престижність професії, ступінь інформованості про професію, професійні інтереси, схильності, здібності. Ті з них, які є структурними елементами такого поняття, як мотивація, дістали назву мотиви вибору професії.

Вчений Д. Константиновський, підкреслюючи роль мотивації в освіті, відмічає, що мотивація для освіти є важливим ресурсом, який потрібний не лише в системі освіти, але і є каталізатором для всього суспільства, яке визнало необхідність чіткого розуміння сучасної освіти, що вимагає обов'язкового створення мотивації будь-якої діяльності. Якщо для суспільства особистість є основною цінністю, то освіту логічно розглядати як засіб перетворення особистості [2].

Таким чином, у ряді досліджень мотивація вивчається в різних аспектах, і тому розглядається і як один конкретний мотив, і як єдина система мотивів, і як особлива сфера, що охоплює потреби, мотиви, цілі, інтереси в їх складному переплетенні і взаємодії.

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що основними мотивами, які визначають вибір професії і впливають на формування професійного вибору особистості, є: сім'я, цінності, схильності, потреби, інте-

реси і здібності.

Згідно з дослідженнями Є. Клімова основними факторами, які впливають на професійний вибір є: аналіз власних інтересів і схильностей; здібності; престижність обраної професії; інформованість про неї; врахування позиції батьків; рахування позиції однокласників, друзів і однолітків; рахування потреб виробництва («ринку»); наявність певної програми дій по вибору і досягненню професійних цілей [5].

Головною детермінантою професійного вибору особистості Є. Головаха вважає цілісну картину майбутнього у свідомості молоді, яка містить у собі життєві цінності, плани, орієнтири і життєву мету [4].

Важливим чинником вибору професії старшокласниками є мотивація зробленого вибору. Систему зовнішніх і внутрішніх мотиваційних чинників праці, що дозволяють не тільки аналізувати конкретну трудову діяльність але й виділяти основні мотиви вибору тих чи інших професій створили І. Зеліченко і А. Шмелев.

До зовнішніх факторів відносяться:

1. Тиск: рекомендація, поради, вказівки з боку інших людей, а також приклади героїв кіно, літературних персонажів та ін); вимоги об'єктивного характеру (служба в армії, матеріальне становище сім'ї); індивідуальні об'єктивні обставини (стан здоров'я, здібності та ін.);

2. Тяжіння-відштовхування: приклади з боку безпосереднього оточення людини, з боку інших людей; звичайні еталони "соціального успіху" (мода, престиж);

3. Інерції: стереотипи (сімейні, членство в неформальних групах та ін.); звичні заняття (що виникли під впливом шкільних предметів, захоплень). Також автори виділяють внутрішні мотиваційні фактори:

4. Власні мотиваційні чинники професії: предмет праці; процес праці (привабливий-непривабливий, різноманітність-одноманітність діяльності, естетичні аспекти, детермінованість-випадковість успіху, трудомісткість роботи, індивідуальна-колективна праця, можливості розвитку людини в даній праці та ін.); результати праці;

5. Умови праці: фізичні (кліматичні, динамічні характеристики роботи); територіально-географічні (близькість місця розташування, необхідність роз'їздів); організаційні умови (самостійність-підпорядкованість, об'єктивність-суб'єктивність в оцінці праці); соціальні умови (важкість та легкість отримання професійної освіти, можливості подальшого працевлаштування; надійність; вільний-обмежений режим; соціальний мікроклімат);

6. Можливості для реалізації позапрофесійних цілей: можливості для громадської роботи; для досягнення бажаного суспільного становища; для створення матеріального благополуччя; для відпочинку та розваг; для збереження та зміцнення здоров'я; для психічного самозбереження і розвитку; для спілкування [4].

Вибір професії може бути самостійним та усвідомленим або не усвідомленим та залежним. Свідомий вибір особистості спрямований на визначення себе стосовно цілей і цінностей, враховуючи вимоги групи,

колективу, суспільства. А також врахування власних можливостей та умов середовища з метою реалізації обраних цінностей і вибору.

Загалом цінності старшокласників асоціюються з культурним контекстом, статтю та особливостями сім'ї [11, pp.525].

Самостійний вибір професії включає в себе відповідальність за нього. Коли ж особистість очікує, що вибір здійснить за неї хтось інший та перекладає відповідальність або ж піддається впливу групи або певних осіб (батьки, вчителі, однокласники) – в такому випадку вибір професії є не усвідомленим та залежним. На думку Н. Пряжнікова, така позиція є конформною. Адже дозволяє багатьом сучасним людям простіше, без особливих внутрішніх роздумів і переживань вирішувати свої проблеми, пов'язані з професійними і особистісними виборами [7].

Проаналізуємо професійну діяльність економіста як цілеспрямований процес якісного перетворення оточуючої дійсності, що полягає у реалізації набутих знань, умінь, навичок, компетентностей та цінностей, постійному самовдосконаленні, досягненні високого рівня професійної майстерності, раціональній економічній поведінці. Провідними видами діяльності економіста у середовищі підприємства є:

- пошук, накопичення та обробка первинної економічної інформації;
- аналіз господарської діяльності, розробка, планування та впровадження заходів щодо її поліпшення;
- консультування з метою оптимізації бізнес-моделей;
- прогнозування фінансово-господарської діяльності та контролю за її виконанням;
- облік активів, пасивів, витрат, доходів і фінансових результатів діяльності;
- практичне застосування принципів і правил аудиту основних операцій, які здійснюються у процесі безперервного руху капіталу.

Далі розглянемо, якими особистісними якостями повинен володіти на особистісному рівні конкурентоспроможний фахівець. Різні дослідники виділяють різні особистісні якості, які, на їхню думку, необхідні сучасному конкурентоспроможному фахівцеві. Н. Папуловська виділяє наступні значимі особистісні якості для майбутнього фахівця – це відповідальність, прагнення до досягнень, креативність, рефлексія [6, с. 13]. Можна відзначити роботу О. Трофімової, вона також, уважає, що професійно значимі якості – це відповідальність, здатність повести за собою, результативність, вміння працювати в команді, здатність до прийняття рішень, доводити справа до результату, подивитися на проблему з боку, виражати свої думки, вміння слухати інших, об'єктивна самооцінка [8, с.7]. Тепер розглянемо третю складову готовності випускника до майбутньої професійної діяльності – ціннісні орієнтації. Поняття «ціннісні орієнтації» можна визначити, як установку особистості на ті, або інші цінності матеріальної й духовної культури суспільства [7, с. 197]. О. Гаврилова відносить ціннісні орієнтації до найважливіших компонентів структури особистості, по ступеню сформованості яких можна судити про рівень розвитку особистості [2, с. 43]. Д. Чернилевський під ціннісними орієнтаціями розуміє

вибірче відношення людини до матеріальних і духовних цінностей, систему його установок, переконань, переваг, особливу поведінку [9, с. 11].

На наш погляд, дане визначення найбільш повно відображає зміст ціннісних орієнтацій людини, їхній динамічний характер, їх функції й значення в житті людини, в його розвитку. На підставі проведеного аналізу робіт різних дослідників можна відзначити, що ціннісні орієнтації виконують ряд значимих функцій у житті людини: ціннісні орієнтації орієнтують людину в природному й соціальному світі, формуючи впорядковану й осмислену картину; формують емоційне відношення особистості до різних явищ життя; виступають у якості реально діючих мотивів і джерел осмислення свого буття, ведуть до росту й удосконалюванню особистості в процесі власного послідовного розвитку; виступають у якості саморегуляторів поведінки особистості; виконують контролюючу функцію, відслідковуючи ступінь освоєння особистістю ціннісних орієнтацій в окремих соціокультурних умовах. Виявлення ціннісних орієнтацій індивіда, надання йому допомоги з метою більш ясного їхнього усвідомлення, рішення ціннісних конфліктів і оцінки альтернатив є основою будь-якої програми розвитку компетентності.

До основних засобів професійної діяльності фахівця з економіки (освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр) на основі аналізу робіт [8] слід віднести: постанови, розпорядження, накази, нормативні та методичні матеріали з організації, нормування та оплати праці; технологічну документацію; нормативні та методичні матеріали з розробки перспективних і річних планів виробничої, господарської та соціальної діяльності підприємства; нормативні та методичні матеріали з техніко-економічного аналізу показників роботи підприємства та його підрозділів; нормативні та методичні матеріали з визначення економічної ефективності впровадження нової техніки та технології, раціоналізаторських пропозицій та винаходів; форми обліку та звітності; законодавство про працю тощо.

Вважаємо, що професійна діяльність економіста має бути спрямована на досягнення кінцевої мети – трансформацію існуючої економічної діяльності в «економіку граничної суспільної корисності», де домінуючою є установка на оптимальне використання людського капіталу, забезпечення економічної могутності та безпеки суспільства в цілому, а не окремих його груп. Тому у процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів даної галузі слід створювати передумови для формування економічної поведінки, основою якої є ціннісне ставлення до професії.

Висновок. Професійна діяльність економіста є суспільно значущою, динамічною та диференційованою. Вона визначається високим рівнем економічної освіченості, розвитку етичної культури, професійно важливих особистісних якостей та загальнолюдських цінностей, ґрунтовною підготовкою до виконання планово-економічних, організаційно-управлінських, аналітичних, дослідницьких завдань у середовищах підприємств і організацій.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на поглиблення вивчення та емпіричне дослідження

соціально-психологічних детермінант вибору молоддю професії економіста, оскільки підготовка фахівців з економіки зазнала серйозних змін за останні десятиліття. Зміни, в першу чергу, були пов'язані з трансформацією української економіки, принципово новими підходами до аналізу економіко-фінансової діяльнос-

ті. Одночасно зі змінами в системі економіки відбувається і «збагачення» економічних професій – пріоритети поступово зміщуються від виконання власне економічної та облікової роботи за заданими правилами – до вибору економічної політики, оптимізації облікових процедур, аналізу діяльності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьева Н. В. Профорієнтаційний тренінг для старшокласників «Твій вибор» / Н. В. Афанасьева, Н. В. Малухина, М. Г. Пашнина. – СПб.: Речь, 2008. – 366 с.
2. Гаврилова О. В. Взаимосвязь удовлетворенности и мотивации учебной деятельности студентов в системе многоуровневого образования : автореф. дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Казань, 2000. 23 с.
3. Гудименко К. М. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема / К. М. Гудименко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – Т. 2, № 46. – С. 227–232
4. Калюжна І. П. Теоретичний аналіз психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». 2017. № 74. С. 350–359.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие / Евгений Александрович Климов. – 2-е изд., испр. – М.: Academia, 2005. – 301 с.
6. Папуловская Н. В. Формирование социально-профессиональных компетенций для полипрофессионального взаимодействия у будущих разработчиков программных продуктов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Екатеринбург, 2012. 22 с
7. Прыжников Н. С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения : учеб.-метод. пособие / Н. С. Прыжников. – 2-е изд., стер. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 400 с.
8. Трофимова О. Н. Формирование профессионально значимых качеств у будущих менеджеров средствами иностранного языка в условиях вуза : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Чебоксары, 2008. – 19 с.
9. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособ. для вузов. М. : ЮНИТИ-ДИНА, 2002.- 437 с.
10. Abduelkarem A. The choice of pharmacy profession as a career: uaeexperience / A. Abduelkarem, A. Hamrrouni // Asian J Pharmclinres. – 2016. – Т. 9, No. 4. – P. 1–7.
11. Tamm A., Tulviste T. Brief report: Value priorities of early adolescents. Journal of Adolescence, 37 (5) (2014), pp. 525–529

REFERENCES

1. Afanasyeva N. V. Vocational guidance training for high school students "Your choice" / N. V. Afanasyeva, N. V. Malukhina, M. G. Pashnina. - SPb. : Speech, 2008. – 366 p.
2. Gavrilova O. V. The relationship of satisfaction and motivation of students' educational activity in the system of multilevel education: author. diss. ... Cand. psychol. Sciences: 19.00.05. Kazan, 2000. – 23 p.
3. Gudymenko K.M. Professional self-determination of high school students as a psychological and pedagogical problem / KM Gudymenko // Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. - 2015. - Vol. 2, № 46. - P. 227–232
4. Kalyuzhnaya I.P. Theoretical analysis of psychological factors of professional self-determination of high school students. Humanitarian bulletin SHUZ "Pereyaslav Khmelnytsky State Pedagogical University named after Grigory Skovoroda." Thematic issue "Higher education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." 2017. No. 74. P. 350-359.
5. Klimov EA Psychology of professional self-determination: textbook. allowance / Evgeny Aleksandrovich Klimov. - 2nd ed., Rev. - M. : Academia, 2005. -- 301 p.
6. Papulovskaya N.V. Formation of social and professional competencies for polyprofessional interaction among future software developers: author. dis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.08. Ekaterenburg, 2012. – 22 p.
7. Pryazhnikov NS Methods of activating professional and personal self-determination: study guide. allowance / NS Pryazhnikov. - 2nd ed., Erased. - M.: Publishing house of Moscow. psychol.-social. in-that; Voronezh: MODEK, 2003. -- 400 p.
8. Trofimova O. N. Formation of professionally significant qualities of future managers by means of a foreign language in a university: abstract of thesis. ... Cand. ped. Sciences: 13.00.08. Cheboksary, 2008. – 19 p.
9. Chernilevsky D.V. Didactic technologies in higher education: textbook. manual. for universities. M.: UNITY-DINA, 2002. – 437 p.

Conceptual model of research of youth choice of the economist's profession

O. Martynenko

Abstract. The article considers the conceptual model of the study of young people's choice of the profession of economist. The scientific approaches of scientists to the study of socio-psychological determinants of young people's choice of the profession of economist are analysed. The main problems are outlined and the essence of the concept of "youth" and "determinants" is specified. The professional activity of an economist is analysed as a purposeful process of qualitative transformation of the surrounding reality, which consists in the realization of acquired knowledge, skills, competencies and values, constant self-improvement, achieving a high level of professionalism, rational economic behaviour. Based on the scientific views of domestic scientists, it is determined that the factors influencing the formation of professional choice are the system of universal values, socio-economic conditions, the influence of family, friends, teachers, age and gender characteristics, self-actualization and level of demands, prestige of the profession, the degree of awareness of the profession, professional interests, inclinations, abilities. Those of them that are structural elements of such a concept as motivation are called motives for choosing a profession.

Keywords: youth, socio-psychological determinants, motivation, economist, professional choice.